

تأثیر حکمرانی خوب بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای با درآمد متوسط

محمد حسین مهدوی عادل*
دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه فردوسی مشهد

محمد حسین حسین زاده بحرینی
استادیار گروه اقتصاد دانشگاه فردوسی مشهد

افسانه جوادی
کارشناس ارشد اقتصاد

چکیده

عملکرد اقتصادی کشورها در طول زمان، تا حد زیادی به محیط سیاسی، نهادی و قانونی آنها وابسته است. این نهادها و سیاستها، مشخص کننده کیفیت حکمرانی در بین کشورها هستند. در این بررسی به روش داده‌های ترکیبی (پانل)، شاخص‌های توسعه یافته جدیدی را به کار می‌بریم تا تاثیر حکمرانی خوب بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی را برای نمونه‌ای ۳۴ کشوری از کشورهای با درآمد متوسط (شامل ایران) بین سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۴ برآورد کنیم. نتایج تخمین‌ها نشان می‌دهد که حکمرانی خوب از عوامل موثر در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای با درآمد متوسط است.

کلید واژگان: سرمایه گذاری مستقیم خارجی، حکمرانی خوب، داده‌های ترکیبی (پانل).

طبقه بندی Jell: G1۵, O1۷, O۴۳

The Effects of Good Governance on Absorbing FDI in Middle-Income Countries

Mohammad hossein Mahdavi Aadeli

*Associate Professor in Economics,
Ferdowsi University of Mashhad*

Mohammadhossein Hosseinzadeh Bahreini

*Assistant Professor in Economics,
Ferdowsi University of Mashhad*

Afsaneh Javadi

M.Sc. in Economics

Now this is undoubtedly recognized that economic performance for each country over time is related to a great extent to its political, institutional and legal environment. In fact, these institutions and policies are that determine the governance quality. In a panel data study, we utilized newly developed indices to examine the effects of good governance on investment (FDI) flows for a sample of ۳۴ middle-income countries over ۱۹۹۶-۲۰۰۴. The results clearly indicate that good governance is an important determinant of FDI inflows.

Key words: Good Governance, Foreign Direct Investment.

JEL: G۱۵, O۱۷, O۴۳

مقدمه

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) فواید بسیاری را به ارمغان می‌آورد که ایجاد شغل و انتقال فناوری به کشور میزبان از مهمترین آنها است. از دیگر فواید آن دسترسی به بازارهای خارجی و منابع مالی است که برای توسعه کشورها ضروری است. توسعه موفق کشورهایمانند مالزی و سنگاپور از نمونه‌های بسیار خوب نشان‌دهنده اهمیت FDI است. اگر چه در سطح جهانی، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از دهه ۱۹۸۰ به بعد رشد قابل ملاحظه‌ای داشته، اما سهم بسیاری از کشورها از جمله ایران از این فرایند چشم‌گیر نبوده است.

در پاسخ به علت عدم توانایی برخی از کشورها در جذب FDI، اقتصاددانان تا کنون عوامل متعددی را به عنوان دلایل اصلی تفاوت عملکرد جذب FDI در میان کشورها برشمردند. عواملی چون اندازه بازار، نرخ ارز، نرخ تورم، شدت باز بودن تجاری، نرخ دستمزد، نسبت بدهی خارجی به تولید ناخالص داخلی، نسبت سرمایه‌گذاری داخلی به تولید ناخالص داخلی و ... که هر یک به

نوبه خود قسمتی از تفاوت‌های مشاهده شده در جذب FDI در میان کشورها را توضیح می‌دهند. اما یقیناً عوامل بیشماری نیز وجود دارند که یا تاکنون از ذهن اقتصاددانان مغفول مانده و یا استفاده از رویکرد کمی در محاسبه آنها و بررسی کیفیت اثرگذاری‌شان بر میزان جذب FDI دشوار یا غیرممکن است. مسلماً افزودن این عوامل به یافته‌های اقتصاددانان، ما را در توضیح بهتر حقایق تجربی تاثیرگذار بر جذب FDI یاری کند.

از جمله عواملی که تا امروز کمتر مورد توجه قرار گرفته، نقش دولت به عنوان یک نهاد اجتماعی نهادساز در عملکرد مناسب بازارها و مهمتر از آن برای شرایط مناسب سرمایه‌گذاری و تخصیص پایدار سرمایه است. به عبارت بهتر امکان برخورداری از مزایای جهانی شدن برای کشورهای در حال توسعه تنها زمانی وجود خواهد داشت که این کشورها توجه خود را به سمت کیفیت حکمرانی و قوانین‌شان سوق دهند. این مطالعه به دنبال بررسی اثر حکمرانی خوب بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای با درآمد متوسط مطابق تقسیم‌بندی بانک جهانی در سال ۲۰۰۴ است که کشور ایران را نیز شامل می‌شود.

۱. مبانی نظری

۱-۱ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

توسعه اقتصادی بازارهای نوظهور و کشورهای در حال توسعه تا حد زیادی به امکان ایجاد سرمایه-گذاری‌های سودده و انباشت سرمایه وابسته است. چنانچه حجم پس‌اندازهای یک جامعه با درآمد سرانه پایین به میزان کافی نباشد، سرمایه‌گذاری داخلی متناسب با افزایش جمعیت و نیروی کار انجام نمی‌پذیرد. در چنین جوامعی، منابع مالی خارجی، بخشی از نیازهای کشور به منابع مالی را تامین می‌کنند. روش‌های تامین منابع مالی خارجی به دو دسته تامین منابع مالی بدون مشارکت طرف خارجی و تامین منابع مالی با مشارکت خارجی تقسیم می‌شود. نوع اول شامل استفاده از وام‌های خارجی، خطوط اعتباری و یوزانس است و نوع دوم به دو دسته سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی تقسیم می‌شود. تفاوت دو نوع سرمایه‌گذاری مستقیم و غیرمستقیم خارجی در این است که در سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی، کنترل (از سوی خارجیان) وجود ندارد و معمولاً از طریق خرید اوراق بهادار صورت می‌گیرد (Sadeghi)

Alavicheh, ۲۰۰۴: ۸-۹). حال با توجه به تعاریف گفته شده در بالا، از آنجا که اغلب روش‌های تامین منابع مالی خارجی از جمله سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی با ریسک برگشت ناگهانی و در نتیجه افزایش بحران‌های مالی و اقتصادی همراه هستند، اغلب توصیه می‌شود که این کشورها باید ابتدا برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تلاش نموده و در مورد پذیرش سایر منابع مالی دقت بیشتری نمایند.

از موضوعات بحث برانگیز در مورد FDI، اندازه‌گیری و تعریف آن است. برای اندازه‌گیری FDI بهتر آن است که سهمی از اقتصاد هر کشور که توسط بنگاه‌های خارجی اداره می‌شود را معیار قرار دهیم ولی از آنجا که این امکان وجود ندارد، به ناچار توجه خود را بر روی سایر شاخص‌های اندازه‌گیری FDI مبدول می‌داریم. مهمترین معیار اندازه‌گیری FDI همان مقداری است که در حساب تراز پرداخت‌ها ظاهر می‌شود. حساب تراز پرداخت‌ها، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بخشی از جریان سرمایه می‌داند که نماینده جریان مالی مستقیم از یک شرکت مادر به بنگاه‌های خارجی تحت کنترل آن است. (Ibid, p. ۹) بر همین اساس بانک جهانی (World FDI Bank, ۲۰۰۵) را این چنین تعریف می‌کند: «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به معنی داشتن حداقل ده درصد سهام با حق رأی در یک فعالیت سود آور در خارج از کشور سرمایه‌گذار خارجی است که می‌تواند به صورت سرمایه‌گذاری جدید، سرمایه‌گذاری مجدد از محل درآمدها و هر گونه قرارداد میان شرکت مادر و بنگاه خارجی مطابق با آنچه در تراز پرداخت‌ها آمده است، باشد.»

۲-۱ شکل‌گیری نظریه حکمرانی خوب

در اواسط دهه ۱۹۹۰ سیاست‌های تعدیل اقتصادی مورد انتقاد گسترده اقتصاددانان نهادگرا و در رأس آنها جوزف استیگلیتز^۱ قرار گرفت. وی نظرات انتقادی خود را در قالب سیاست‌های اجماع پساواشنگتنی در سال ۱۹۹۸ مطرح ساخت. استیگلیتز معتقد است تعامل سازنده دولت-بازار می‌تواند راهگشای موفقیت فرآیند اصلاحات اقتصادی در کشورهای در حال توسعه باشد. در این مسیر آنچه از اهمیت اساسی برخوردار است علاوه بر توانمندسازی بخش خصوصی، اعمال

۱ - Joseph E Stiglitz

اصلاحات گسترده در حوزه دولت است (Mirzaebrahimi, ۲۰۰۶: ۵۴).

در اجماع پساواشنگنی، دولت و بازار دو نهاد مکمل هستند نه دو نهاد رقیب. بنابراین به جای بحث از مداخله یا عدم مداخله دولت باید از کارآیی و اثر بخشی مداخله دولت سخن گفت. در واقع دولت به عنوان یک نهاد اجتماعی نهادساز، باید با ایجاد نهادهای کارآمد و توانمند، محیط مناسبی برای تنظیم روابط اقتصادی افراد جامعه به گونه‌ای کم هزینه، ساده و به دور از اتلاف وقت مهیا سازد و از این رهگذر به عنوان دست یاری دهنده بازار موجبات رشد اقتصادی را فراهم سازد. تدارک موفقیت آمیز این نهادها اغلب تحت عنوان حکمرانی خوب مطرح می‌شود. حکمرانی خوب شامل ایجاد، حمایت و اجرای حقوق مالکیت، بدون محدود شدن مبادلات بازار است. این حکمرانی دربرگیرنده نظامی قانونی است که با بازار برای بهبود رقابت همکاری می‌کند و نیز ایجاد اقتصاد کلان سالم است که محیطی با ثبات برای فعالیت بازار ایجاد کند. حکمرانی خوب همچنین به معنی نبود فساد است چرا که فساد می‌تواند موجب تخریب اهداف سیاسی و از بین رفتن مشروعیت نهادهای عمومی شود که از بازار حمایت می‌کنند (World Bank, ۲۰۰۲: ۳۰۳). بنابر این دستیابی به توسعه اقتصادی نه با دولت حداقل بلکه با اصلاح نهادهای دولتی میسر می‌گردد.

تا قبل از پذیرش نظریه حکمرانی خوب، اقتصاددانان دنیا را در قالب مفهوم عرضه و تقاضا جای می‌دادند. برای هر کالایی عرضه و تقاضایی فرض و شرایط تخصیص بهینه منابع، در این چارچوب بررسی می‌شد و از دل آن توصیه‌های سیاستی استخراج می‌گردید. نظریه حکمرانی خوب که شالوده نظری خود را بر نظریه کارفرما-کارگزار بنا می‌نهد، بر این اعتقاد است که همه رفتارهای اقتصادی را نمی‌توان در چارچوب مفهوم عرضه و تقاضا جای داد. بسیاری از روابط اقتصادی و غیراقتصادی میان انسان‌ها و واحدهای تولیدی رابطه صاحب حقی است که اختیارات خود را به فرد دیگر واگذار می‌کند، فرد نخست کارفرما و فرد دوم کارگزار خوانده می‌شود. بهبود وضعیت اقتصادی در نظریه حکمرانی خوب تنها از طریق سامان دادن به روابط عرضه و تقاضا امکان پذیر نیست، در کنار سامان‌دهی به روابط عرضه و تقاضا باید به این مسئله فکر کرد که در چه شرایطی احتمال خیانت کارگزار به کارفرما کمتر می‌شود. نظریه پردازان حکمرانی خوب معتقدند کارکرد نظام بازار به طور کلی مستلزم سامان‌دهی روابط کارفرما-کارگزار در همه عرصه‌ها است. ارتباط میان مالک و مدیر، ارتباط میان بنگاه‌ها و روابط درون بنگاه، همگی نیازمند

سامان‌دهی روابط کارفرما-کارگزار است. هر جا پای قرارداد و انتقال اختیارات در میان است باید دولت شرایط لازم برای انعقاد و اجرای صحیح و کامل قراردادها را تضمین کند (Meidari, ۲۰۰۵: ۲۳-۳۴).

۳-۱ تعریف حکمرانی خوب از دید بانک جهانی

بانک جهانی، حکمرانی خوب را به عنوان سنت و نهادهایی تعریف می‌کند که توسط آنها قدرت در جهت مصلحت عمومی در یک کشور اعمال می‌شود و مشتمل است بر:

- ۱- فرآیندی که از طریق آن صاحبان قدرت، انتخاب، نظارت و تعویض می‌شوند،
- ۲- ظرفیت و توانایی دولت برای اداره کارآمد منابع و اجرای سیاست‌های درست، و
- ۳- احترام شهروندان و دولت به نهادهایی که تعاملات اجتماعی و اقتصادی میان آنها را اداره می‌کنند.

۴-۱ شاخص‌های حکمرانی خوب از دید بانک جهانی

بدیهی است پیش از طرح چارچوب‌های نظری پیرامون ارتباط میان مؤلفه‌های حکمرانی خوب و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، باید به گونه‌ای کیفیت حکمرانی را سنجید. بنابراین مسئله اصلی، دستیابی به شاخص‌ها و معیارهای کمی مناسب برای محاسبه کیفیت حکمرانی است به گونه‌ای که بتوان با استفاده از آن به بررسی نحوه اثرگذاری مؤلفه‌های حکمرانی خوب بر عملکرد اقتصادی پرداخت.

سه تن از محققان بانک جهانی دانیل کافمن، آرت کرای و پابلو زویدو لوبتون^۱، یافته‌های موسسات مختلف بین‌المللی همچون EIU^۲، ICRG^۳، بنیاد هریتیج^۴ و خانه آزادی^۵ پیرامون وضعیت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشورها را با یکدیگر ادغام کرده و شاخص‌های کلی و جدیدی تحت عنوان شاخص‌های حکمرانی معرفی نموده‌اند (Bahreni, ۲۰۰۴: ۱۴۶).

این محققان کار خود را با این فرضیه آغاز کردند که «چگونه رسوم و نهادهایی که از مجرای

۱ - Daniel Kufmann, Aart Kraay, Pablo.Zoido.Lobaton

۲ - Economist Intelligence Unit

۳ - International Country Risk Group

۴ - Heritage Foundation

۵ - Freedom House

آنها حاکمیت در یک کشور اعمال می‌شود، در رشد و توسعه آن کشور موثرند». کافمن و همکارانش این رسوم و نهادها را حکمرانی^۱ نامیده و ابعاد مختلف آن را با معرفی ۶ شاخص جدید مورد بررسی قرار دادند.

شاخص‌های مورد نظر عبارتند از:

- ۱- شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی^۲
- ۲- شاخص ثبات سیاسی^۳
- ۳- شاخص اثربخشی دولت^۴
- ۴- شاخص کیفیت قوانین و مقررات^۵
- ۵- شاخص حاکمیت قانون^۶
- ۶- شاخص کنترل فساد^۷

۵-۱ حکمرانی خوب و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به دو دسته می‌توان تقسیم نمود: دسته اول، عوامل موثر بر میزان سودآوری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. از آن جمله می‌توان به تولید ناخالص داخلی (سرانه یا رشد آن)، نرخ تورم، نرخ ارز و غیره اشاره نمود. دسته دوم، عوامل موثر بر امنیت سرمایه‌گذاری است. برخی از این عوامل عمقی بوده و ریشه در فرهنگ یا ساختار سیاسی کشور دارند و برخی دیگر به رویکرد اقتصادی دولت‌ها، عوامل فرامرزی و عملکرد کارگزاران اقتصادی مربوط می‌شود. تحقیقات انجام شده در سال‌های اخیر عمدتاً با تکیه بر مفهوم نهادها، رابطه میان امنیت و سرمایه‌گذاری را اثبات کرده‌اند (Bahreni, ۲۰۰۴: ۱۴۶).

۱ - Governance

۲ - Voice and Accountability

۳ - Political Stability

۴ - Government Effectiveness

۵ - Regulatory Quality

۶ - Rule of Law

۷ - Control of Corruption

در میان عوامل موثر بر امنیت سرمایه‌گذاری، نقش دولت به عنوان یک نهاد اجتماعی نهادساز، در میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، موضوع مورد بحث تحقیق حاضر است. رابطه میان نقش دولت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به صورت بالقوه، نخستین بار به وسیله لوکاس^۱ در ۱۹۹۰ مطرح شد. او در پاسخ به این معما که «چرا با وجود نرخ نسبی بالا و قابل ملاحظه بازده سرمایه در کشورهای فقیر، سرمایه به این کشورها سرازیر نمی‌شود؟» سؤال را به عنوان فرضیه‌ای مطرح و کلیه استدلال‌های خود را در رد این فرضیه یا شاید اثبات جریان معکوس آن ارایه می‌دهد. او معتقد است که وجود برخی روابط غیراقتصادی از جمله مخاطرات سیاسی، روابط استعماری، قوانین و مقررات بی‌ثبات و غیرقابل اعتماد، رشوه و فساد اداری موجب ریسک بالای سرمایه‌گذاری در کشورهای فقیر شده و بنابراین بازده نهایی سرمایه در این کشورها نسبت به کشورهای غنی در سطح بالاتری قرار نمی‌گیرد. بر این اساس نمی‌توان انتظار داشت جریان سرمایه از کشورهای غنی به کشورهای فقیر سرازیر شود (Dallali Esfahani, & Delangizan, ۲۰۰۴: ۶۹).

اغلب مطالعات مربوط به FDI، اهمیت دولت در فرآیند FDI را تأیید می‌کنند. دولت در نگاه وسیع‌تر، مجموعه‌ای از قوانین و مقررات و نهادهای عمومی را شامل می‌شود که مشخص‌کننده میزان آزادی اقتصادی در یک جامعه، امنیت حقوق مالکیت خصوصی، هزینه‌های مبادله، شفافیت سیستم قانونی، صداقت کارگزاران دولتی و نحوه ارائه خدمات عمومی در جهت بهبود کارایی بنگاه‌های بخش خصوصی می‌باشند.

این نهادهای عمومی و سیاست‌های ایجاد شده به وسیله دولت که چارچوبی برای روابط اقتصادی و اجتماعی می‌باشند، تحت عنوان زیرساخت حکمرانی^۲ تعریف می‌شود. ساختار حکمرانی دربرگیرنده محیط‌های قانونی، نهادی و سیاسی یک کشور می‌باشد. به عبارت بهتر حکمرانی خوب ایجادکننده

۱- سیستم قانونی موثر، بی‌طرف و شفاف می‌باشد که از حقوق مالکیت مادی و معنوی حمایت می‌کند،

۲- نهادهای عمومی با ثبات، معتبر و صادق، و

۱ - Lucas

۲ - Governance Infrastructure

- ۳- سیاست‌های دولتی موافق با بازار آزاد (گلوبرمن و شاپیرو، ۲۰۰۲، ص ۱۹۰۱) است.^۱
- ۴- این مفاهیم در گذشته در نوشته‌های هال و جونز (Hall and Jones, ۱۹۹۹) تحت عنوان زیرساخت اجتماعی^۲ بحث شده است. اما استفاده از واژه حکمرانی از این لحاظ مفید به نظر می‌رسد که مفاهیمی مثل نهادهای فیزیکی شامل سرمایه‌گذاری در ساخت و نگهداری ارتباطات، انتقالات و ...، سرمایه اجتماعی که اشاره‌ای است به ارزش‌های مشترکی در جامعه که همکاری اجتماعی، اعتماد و رشد اقتصادی را تشویق می‌کند، سرمایه انسانی که همان سرمایه‌گذاری در آموزش، بهداشت و ... نیروی انسانی می‌باشد را از بحث خارج می‌کند.

۲- پیشینه تحقیق

۱-۲ مطالعات خارجی

- ۱- گلوبرمن و شاپیرو (Globerman and Shapiro, ۲۰۰۲)، با استفاده از شاخص‌های معرف حکمرانی خوب که توسط بانک جهانی منتشر شده، تأثیر ساختار حکمرانی را بر ورود^۳ و خروج^۴ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۱۴۴ کشور توسعه یافته و در حال توسعه و در یک مطالعه از نوع برش مقطعی مورد بررسی قرار می‌دهند. آنها معتقدند که سرمایه‌گذاری در ساختار حکمرانی، از یک سو با جذب سرمایه خارجی بر FDI و از سوی دیگر با ظهور شرکت‌های چند ملیتی و سرمایه‌گذاری آنها در خارج از کشور بر FDO موثر است. همچنین آنها می‌گویند که سرمایه‌گذاری در ساختار حکمرانی از قانون بازده نزولی تبعیت می‌کند و بنابراین در کشورهای کوچکتر و کشورهای در حال توسعه بیشتر موثر می‌باشد.
- ۲- گلوبرمن و همکاران (Globerman & Et al, ۲۰۰۴) با انتخاب نمونه خود از اقتصادهای نوظهور و در حال گذار اروپا^۵ و برای دوره زمانی ۲۰۰۱-۱۹۹۸ به این نتیجه رسیده‌اند که این کشورها نسبت به سایر کشورهای در حال توسعه دنیا شرایط بهتری را برای جذب FDI فراهم نموده‌اند. آنها برای پاسخ به علت تفاوت عملکرد دو دسته کشورها در جذب سرمایه‌گذاری

۱ - Globerman and Shapiro

۲ - Social Infrastructure

۳ - FDI

۴ - FDO

۵ - Emerging and Transition European Economies (ETEE)

مستقیم خارجی علاوه بر مطالعات بین کشوری به تغییرات نهادی و حکمرانی مانند خصوصی سازی در این کشورها توجه ویژه نشان داده‌اند. آنها معتقدند عوامل موثر بر FDI، برای همه کشورها یکسان است. اما موضوعات مربوط به حکمرانی برای کشورهای در حال توسعه اروپا و سایر کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه یافته از اهمیت بیشتری برخوردار است.

۳- بابتیست (۲۰۰۳, Baptiste)، در مقاله‌ای ضمن استفاده از شاخص‌های بانک جهانی حکمرانی خوب را شامل: حق اظهار نظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کیفیت قوانین و مقررات، حاکمیت قانون و کنترل فساد دانسته و با استفاده از مدل OLS و برای دوره زمانی ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۲ معادله زیر را جهت بررسی اثر حکمرانی بد بر جریان FDI در کشور هائیتی مورد بررسی قرار می‌دهد.

$$\log(FDI) = \beta_0 + \beta_1 \log(GDP) + \beta_2 openness + \beta_3 Inflation + \beta_4 Gov + \beta_5 Polib + \beta_6 Emb + \beta_7 nature + ut$$

FDI: میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

GDP: تولید ناخالص داخلی و معیاری برای اندازه بازار،

Openness: شاخص میزان بازبودن تجاری،

Inflation: شاخص عدم ثبات اقتصادی،

GOV: شاخص عدم ثبات سیاسی (تعداد رییس جمهورهای غیر رسمی در دوره زمانی ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۲)،

Nature: نوعی از ریسک طبیعی،

Embargo: شوک حاصل از جنگ در ۱۹۹۱، و

Polib: شاخص حکمرانی بد.

او در نهایت به این نتیجه می‌رسد که رابطه مستقیمی میان حکمرانی بد و میزان اندک FDI در هائیتی وجود دارد. متغیرهای GOV، Embargo، Inflation و Polib آثار منفی بر جذب FDI داشته و اثر سایر متغیرها مثبت است.

۲-۲ مطالعات داخلی

- ۱- حسین‌زاده بحرینی (Bahreini, ۲۰۰۴)، در مقاله خود با عنوان «عوامل موثر بر امنیت سرمایه-گذاری در ایران» میزان سرمایه‌گذاری در هر کشور را تابع مجموعه‌ای از متغیرها می‌داند که امنیت سرمایه‌گذاری در زمره مهمترین آنها است. وی ابتدا عوامل ایجادکننده ناامنی در محیط سرمایه‌گذاری ایران را بر اساس تصویر ارائه شده توسط سازمان‌های بین‌المللی برآورد کننده ریسک مانند: EIU، بنیاد هریتج، خانه آزادی، PRS و بانک جهانی بیان کرده و سپس با تلفیق گزارش‌های فوق، عوامل ناامن کننده محیط سرمایه‌گذاری و کسب و کار در ایران را در شش حوزه زیر معرفی می‌کند: حوزه مسائل اقتصادی، حوزه مسائل سیاسی، حوزه مسائل حقوقی، حوزه مسائل قضایی، حوزه عملکرد دولت، حوزه مسائل امنیت داخلی و بین‌المللی.
- ۲- داوودی و شاهمرادی (Davoodi, & Shahmoradi, ۲۰۰۴)، در مقاله‌ای با عنوان «باز شناسی عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اقتصاد ایران و ۴۶ کشور جهان در چارچوب یک الگوی تلفیقی» برای ۴۶ کشور در طی دوره زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۲ به بررسی مقایسه‌ای عوامل مکانی (عواملی که موجب انتخاب کشور میزبان توسط شرکت‌های چندملیتی می‌شود) موثر بر جذب FDI در کشورهای منتخب می‌پردازد. این کشورها شامل ۱۰ کشور در حال توسعه، ۲ کشور توسعه یافته (ژاپن و آمریکا) و ۳ کشور از منطقه جنوب شرق آسیا (چین، کره و تایلند) است که به ترتیب درآمد سرانه انتخاب شده‌اند. نتایج مدل که از یک سیستم معادلات همزمان استخراج و به روش اثرهای ثابت برآورد شده است، نشان می‌دهد که در کنار عواملی چون تولید ناخالص داخلی دوره قبل، سرمایه‌گذاری داخلی بخش خصوصی، سرمایه-گذاری خارجی دوره قبل و ... عامل ثبات سیاسی نیز نقش حائز اهمیتی در جذب سرمایه-گذاری مستقیم خارجی دارد.

۳- تعیین مدل تحقیق

مهم‌ترین سوال ما در این تحقیق آن است که آیا حکمرانی خوب بنا بر آنچه در شاخص‌های شش گانه بانک جهانی اندازه‌گیری می‌شود، می‌تواند بر میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی موثر باشد؟ جهت بررسی اثر متغیر مورد نظر خود بر جذب FDI لازم است تا اثر سایر عوامل ذاتاً موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را ثابت نگه داریم. بنابراین در کنار متغیر حکمرانی خوب، متغیرهای تولید ناخالص داخلی، تورم و نرخ ارز نیز مورد بررسی قرار می‌گیرند. با توجه به ادبیات

موضوع مورد نظر و با در نظر گرفتن اصل صرفه‌جویی^۱ در مدل و نیز با توجه به همبستگی بالا میان اجزاء شش‌گانه حکمرانی خوب (که نمی‌توان آنها را در کنار یکدیگر به عنوان متغیر توضیحی در مدل آورد) (گلوبرن و شاپیرو، ۲۰۰۲)، مدل انتخابی ما برای تخمین FDI به صورت زیر است:

$$FDI_{it} = \beta_0 + \beta_1 GDP_{it} + \beta_2 INF_{it} + \beta_3 OER_{it} + \beta_4 GG_{it} + U_{it}$$

۱-۳. تعاریف و منابع متغیرها

منابع اطلاعاتی و تعریف هر یک از داده‌های مدل مورد نظر در جدول ۱ خلاصه شده است.

جدول (۱) متغیرهای مورد استفاده در مدل، تعاریف و منابع آماری

متغیر	تعریف	منبع
FDI	خالص میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی گزارش شده در تراز پرداخت‌ها و به قیمت جاری دلار آمریکا ^۲	بانک جهانی
GDP	تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری دلار آمریکا ^۳	بانک جهانی
OER	نرخ ارز رسمی ^۴	بانک جهانی
INF	نرخ تورم بر اساس شاخص قیمت مصرف‌کننده ^۵	بانک جهانی
GG	میانگین وزنی شاخص شش‌گانه حکمرانی (CO,RU,EF,QU,ST,VO)	به دست آمده توسط محقق ^۶
VO	شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی: بیانگر آزادی‌های مدنی، حقوق سیاسی، مطبوعات آزاد، عدالت سیستم قانونی و ...	کافمن و همکاران، a ۱۹۹۹ ^۷
ST	شاخص ثبات سیاسی: بیانگر درگیری‌های نظامی، آشوب‌های اجتماعی، تنش‌های قومی، تهدیدهای تروریستی و ...	کافمن و همکاران، a ۱۹۹۹

۱ - Parsimonious

۲ - Net Foreign Direct Investment Inflows(BOP, current US \$)

۳ - GDP(current US \$)

۴ - Official Exchange Rate

۵ - Inflation, Consumer Price Index

۵- این میانگین وزنی به روش Principal Component model و توسط نرم افزار SPSS انجام شده است. وزنهای به دست آمده از

نرم افزار برای شاخص‌ها به ترتیب جدول برابر با ۰,۷۹۵، ۰,۸۸۷، ۰,۹۲۷، ۰,۸۸۴، ۰,۹۴۳ و ۰,۹۳۳ است که بیشترین وزن برای شاخص حاکمیت قانون به دست آمده است.

۶- داده‌ها در سایت www.worldbank.org/wbi/governance موجود می‌باشد

EF	شاخص اثربخشی دولت: بیانگر مقررات دست و پاگیر ^۱ و بروکراسی، از بین بردن زیرساخت‌های سیاسی و دولتی و ...	کافمن و همکاران، ۱۹۹۹ a
QU	شاخص کیفیت قوانین و مقررات: بیانگر میزان مداخله دولت در اقتصاد، سیاست تجاری، محدودیت‌های سرمایه و ...	کافمن و همکاران، ۱۹۹۹ a
RU	شاخص حاکمیت قانون: بیانگر تعهد به قراردادها، حقوق مالکیت، دزدی و جنایت و ...	کافمن و همکاران، ۱۹۹۹ a
CO	شاخص کنترل فساد: بیانگر فساد میان بخش دولتی و خصوصی، میزان رشوه	کافمن و همکاران، ۱۹۹۹ a

۲-۳ متغیرهای توضیحی مورد استفاده در مدل

عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تا کنون بسیار مورد توجه قرار گرفته است. در تحقیق حاضر با توجه به ادبیات موضوع مورد نظر، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به جز شاخص شش گانه حکمرانی خوب تابعی از تولید ناخالص داخلی، تورم و نرخ ارز است که در ادامه ضمن بررسی برخی از کارهای انجام شده به دلایل انتخاب هر یک از متغیرها می‌پردازیم:

(۱) **تولید ناخالص داخلی:** این شاخص معیاری برای اندازه بازار است. مطابق تحقیقات تجربی، مقیاس بازار که با شاخص تولید ناخالص داخلی اندازه گرفته می‌شود، دارای اثر مثبت بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. این شاخص که مزیت مکانی را نشان می‌دهد، تابع درجه صنعتی شدن، جمعیت و تجاری شدن فعالیت‌های اقتصادی بوده و در کشورهایی که فعالیت اقتصادی آنها از مسیر بازار می‌گذرد، تولید ناخالص داخلی بالا است. از آنجا که اندازه بزرگ بازار موجب افزایش در تقاضا برای محصولات و خدمات فراهم شده از سوی سرمایه‌گذاران خارجی می‌شود، توانایی دستیابی به صرفه‌های مقیاس را داشته و قادر است تا هزینه‌های معاملاتی را کاهش دهد. در یک اقتصاد باز وارد کردن مواد خام یا برخی کالاهای سرمایه‌ای ضروری برای سرمایه‌گذاری و صدور کالاهای تمام شده آسانتر است. لذا انتظار می‌رود گشایش اقتصاد میزبان به طور مثبت بر سطوح سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تاثیر بگذارد عاقلی کهنه شهری (Agheli, 1999: 2005). Kohneshahri,

از میان تمامی متغیرهای موثر بر FDI، تولید ناخالص داخلی مهم‌ترین عامل اثرگذار است که در تمامی مطالعات انجام شده داخلی و خارجی اثر مثبت بر جذب FDI دارد (Chakabarate, 2001; Quoted in Agheli Kohneshahri, 2005). این متغیر در تمامی مطالعات تجربی انجام شده

نیز همواره از لحاظ آماری معنی‌دار است (Globerman & Shapiro, ۲۰۰۲; ۱۹۰۵).

۲) **تورم:** نرخ تورم به مثابه افزایش مداوم و بی‌رویه سطح عمومی قیمت کالاها و خدمات، با ایجاد بی‌ثباتی و عدم اطمینان اقتصادی، تقاضای موثر یا قدرت خرید را در اقتصاد میزبان پایین آورده و تاثیر منفی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. تغییرات تورم در کشورهای میزبان به عنوان یکی از عوامل ریسک مطرح بوده و به طور کلی سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جریان ورودی سرمایه در کشورهای پرخطر، کمتر است (عاقلی کهنه شهری، ۱۳۸۴، ص ۲۰۰). جذابیت یک بازار خاص زمانی بیشتر خواهد شد که سیاست‌های کلان اقتصادی در کشور مربوطه از ثبات بیشتری برخوردار باشد. سیاست‌های کلان اقتصادی مناسب، کسری بودجه، کسری تراز پرداخت‌ها، تورم و نرخ بهره را کاهش خواهد داد و بنابراین موجب کاهش ریسک سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، کاهش هزینه‌های معاملاتی و در نتیجه افزایش جذب FDI می‌شوند (Busse and Hefeker, ۲۰۰۵; ۴۰۵).

۳) **نرخ ارز:** با کاهش نرخ ارز از یک طرف هزینه تولید و سرمایه‌گذاری در کشورهای میزبان کاهش می‌یابد و از طرف دیگر سودآوری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد. اثر ثروت کانال دیگری است که از طریق آن کاهش نرخ ارز سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را افزایش می‌دهد. کاهش نرخ ارز از یکسو موجب افزایش ثروت نسبی بنگاه‌های خارجی می‌شود (چرا که راه ورود را برای بنگاه‌هایی که از سود تقسیم نشده جهت تامین مالی سرمایه‌گذاری در داخل و خارج استفاده می‌کنند، آسانتر می‌سازد) و از سوی دیگر نوعی وثیقه در استقراض از منابع داخلی کشور میزبان فراهم می‌آورد. (Froot, ۱۹۹۱; Quoted in Agheli Kohnehshahri, ۲۰۰۵: ۱۹۹) در مطالعات تجربی نیز اثر منفی و معنادار نرخ ارز بر جذب FDI به اثبات رسیده است (Quoted in Agheli Kohnehshahri, ۲۰۰۵: ۱۹۷).

۴- کشورهای نمونه و الگوی انتخاب آنها

کشورهای منتخب در این مطالعه مشتمل بر ۳۶ کشور هستند که عبارتند از: آرژانتین، اردن، اروگوئه، استونی، اوکراین، اکوادور، الجزایر، ایران، باربادوس، برزیل، بلغارستان، بوتسوانا،

بولیوی، پرو، تایلند، ترکیه، تونس، جمهوری دومنیکن، روسیه، رومانی، شیلی، فیلیپین، کاستاریکا، کرواسی، کلمبیا، گواتمالا، لهستان، لیتوانی، مالزی، مجارستان، مصر، مکزیک، ونزوئلا، یونان، جمهوری چک و جامائیکا.

گزینش این کشورها مبتنی بر دو مرحله بوده است. در گام نخست از میان کل کشورهای جهان، کشورهای با درآمد متوسط (۹۴ کشور) که توسط بانک جهانی در سال ۲۰۰۴ مشخص گردیده انتخاب شده‌اند. علت این انتخاب علاوه بر این که کشور ایران بر طبق تقسیم‌بندی بانک جهانی در این دسته جای می‌گیرد، عوامل دیگری نیز می‌باشد که در ادامه به آن اشاره می‌شود.

تقسیم‌بندی بانک جهانی برای مقایسه بین کشورها به طوری که شامل ایران نیز بشود معمولاً یا بر اساس منطقه جغرافیایی و یا بر اساس سطح درآمد است. شکل اول تقسیم‌بندی یعنی انتخاب کشورهای یک منطقه جغرافیایی برای این تحقیق مناسب نمی‌باشد چرا که کشورهای منطقه‌ای که شامل می‌باشد. ایران نیز باشد معمولاً کشورهایی با درآمد نفتی هستند که دولت‌هایشان معمولاً از ویژگی خاص (دولت‌های رانتی) برخوردار خواهند بود. بنابراین در این تحقیق مقایسه میان کشورهای با درآمد یکسان صورت گرفته است.

در گام دوم، از میان کشورهای با درآمد متوسط به صورت تصادفی و نیز براساس این که داده‌های آماری مربوط به متغیرهای تحقیق در مورد آنها در دسترس باشد، ۳۶ کشور برگزیده شده‌اند.

۵- دوره زمانی تحقیق

دوره زمانی مورد بررسی در تحقیق حاضر با توجه به داده‌های مربوط به شاخص شش گانه حکمرانی خوب انتخاب شده است. شاخص‌های مورد نظر اولین بار در سال ۱۹۹۶ و برای ۱۹۳ کشور ارائه گردید. این پروژه به طور دو سالانه در سال‌های ۱۹۹۸، ۲۰۰۰ و ۲۰۰۲ نیز تکرار گردید. اما از سال ۲۰۰۲ بانک جهانی اقدام به گردآوری سالیانه شاخص‌های مزبور نموده است. به طوری که اطلاعات مربوط به سال‌های ۲۰۰۳، ۲۰۰۴ و ۲۰۰۵ نیز در حال حاضر گردآوری شده و موجود است. بنابراین این تحقیق را برای دوره زمانی ۱۹۹۶-۲۰۰۴ بررسی خواهیم کرد.

۶- برآورد مدل

در ابتدا جهت مشخص نمودن روش مناسب تخمین برای این مدل از آزمون‌های تشخیص چاو و هاسمن استفاده می‌نماییم. در محاسبات انجام شده توسط نرم افزار Eviews، مقدار P-value آماره چاو در حدود صفر و در نتیجه روش تخمین داده‌های یکپارچه رد می‌شود. همچنین مقدار P-value آماره هاسمن برابر با ۰,۲۷۴ به دست می‌آید که برطبق آن روش تخمین اثرهای تصادفی برای مدل گزینه مناسب‌تری می‌باشد.

نتایج تخمین مدل برای کل نمونه مورد بررسی و در دوره زمانی ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۴ و بر اساس روش تخمین اثرهای تصادفی (REM) در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول (۲) نتایج حاصل از برآورد مدل

روش تخمین	عرض از مبدا	GDP	INF	OER	GG	R ^۲
اثرهای تصادفی	۱,۸۴E+۰۸ (۰,۵۹۵)	۰,۰۲۵ (۱۶,۵۶۷)	-۱۵۸۶۰۴۶۳ (-۱,۷۸۰)	-۱۹۴۳,۲۵۲ (-۱,۸۹۱)	۷,۷۷E+۰۸ (۲,۰۰۹)	۰,۵۷۳

منبع: محاسبات رایانه‌ای مدل تذکر: مقادیر داخل پرانتز آماره t را نشان می‌دهد

۷- نتیجه‌گیری

بر اساس برآوردهای حاصل از مدل، می‌توان نتایجی به شرح زیر ارائه کرد:

۱- عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (متغیرهای توضیحی مورد استفاده در مدل) در کشورها، به صورت همگن نمی‌باشد و عرض از مبدا مدل در کشورهای مختلف متفاوت است که مقدار آن در جداول ضمیمه آورده شده است.

۲- تولید ناخالص داخلی، میانگین وزنی شاخص‌های شش گانه حکمرانی خوب، نرخ ارز و تورم در اولویت‌های اول تا چهارم (بر اساس معناداری ضرایب) تاثیرگذاری بر جذب FDI قرار دارند، ضمن اینکه علامت تمامی متغیرها مطابق با تئوری بوده و از معناداری لازم برخوردار می‌باشند.

۳- قدرت توضیح دهندگی مدل (R^2) ۰,۵۷۳ و دوربین واتسن آن ۱,۶۲۵ است^۱ که نشان‌دهنده

۱- جهت رفع مشکل احتمالی واریانس ناهمسانی در مدل، علاوه بر استفاده از روش تخمین GLS (که با دادن وزنی کمتر به مشاهدات به دست آمده از جامعه‌ای با تغییرپذیری (واریانس) بیشتر، در حقیقت همان OLS برای متغیرهای تبدیل شده است که فرض استاندارد حداقل مربعات را تامین می‌کند) از نتایج بخش Weighted Statistics در جدول ضمیمه جهت بررسی نتایج استفاده می‌شود.

عدم همبستگی میان متغیرهای توضیحی در مدل می‌باشد.

References

۱. Agheli Kohneshahri, Lotfali (۲۰۰۵); **Estimation of FDI Function for Selected Islamic Countries**, *Economic Research Quarterly Journal*, No. ۱۷, Tehran (in Persian).
۲. Alesina, A and R. Perotti (۱۹۹۶); **Income Distribution, Political Instability and Investment**. *European Economic Review* ۴۰ (۶): ۱۲۰۳-۱۲۲۸.
۳. Bahreni, M H Hosseinzadeh (۲۰۰۴); **The effective Factors in Investment Security in Iran**, Jostarhaie Eghtesadi (Economic Quests) Biannual Journal, Hozeh & University Research Center, Vol. ۱, No. ۲ (in Persian).
۴. Baptiste, J.B (۲۰۰۲); **Bad Governance and Low Foreign Direct Investment in HAITI**. Antwerp university.
۵. Busse, M and C. Hefeker (۲۰۰۷); **Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment**. *European Journal of Political Economy*, ۲۳ (۲): ۳۹۷-۴۱۵.
۶. Clague, C; P. Keefer; S. Knack and M. Olson (۱۹۹۶); **Property and Contract Rights in Autocracies and Democracies**. *Journal of Economic Growth*. ۱ (۲): ۲۴۳-۲۷۶.
۷. Dallali Esfahani, Rahim & Sohrab Delangizan (۲۰۰۴); **An Analysis of Reverse Investment Flow between Rich and Poor Countries**, Jostarhaie Eghtesadi (Economic Quests) Biannual Journal, Hozeh & University Research Center, Vol. ۱, No. ۲ (in Persian).
۸. Davoodi, Parviz & Akbar Shahmoradi (۲۰۰۴); **The Factors Affecting on FDI Absorption in Iranian Economy and ۴۶ Countries in Framework of an Integrated Model**, *Quarterly Journal of Iranian Economic Research*, , No. ۲۰, Tehran (in Persian).
۹. Engerman, S.L; E.V. Mariscal and K.L. Sokolo (۱۹۹۹); **The Persistence of Inequality in the Americas: Schooling and Suffrage**, ۱۸۰۰-۱۹۴۵. Mimeo. UCLA, September.
۱۰. G. Broadman, H and F. Recanatini. **Seeds of Corruption**. *Economic Policy in Transitional Economies*, ۱۱ (۴): ۳۵۹- ۳۹۲.
۱۱. Globerman, S and D. Shapiro (۲۰۰۲); **Global Foreign Direct Investment Flows: The Role of Governance Infrastructure**. *World Development*, ۳۰ (۱۱):

۱۸۹۹-۱۹۱۹

۱۲. Globerman, S. ; D. Shapiro and Y. Tang (۲۰۰۴). **Governance and Foreign Direct Investment in Emerging and Transition European Countries .** *International Finance Review*, ۶: ۴۳۱-۴۵۹.
۱۳. Gujarati, Damodar N. (۱۹۹۹); **Essentials of Econometrics**; Translated by Hamid Abrishami, Tehran: Tehran University Press; (In Persian).
۱۴. Hall, R. E and C. Jones (۱۹۹۹); **Why Do Some Countries Produce So Much More Output per Worker Than Others?** *Quarterly Journal of Economics*, ۱۱۴ (۱): ۸۳-۱۱۶.
۱۵. Javadi, Afsaneh (۲۰۰۷); **The Effect of Governance on Absorbing FDI**, MA Theses, Ferdowsi University of Mashhad, Faculty of Economics.
۱۶. Kamga Wafo, G.L. (۱۹۹۸); **Political Risk and Foreign Direct Investment**. MA Dissertation. University of Konstanz.
۱۷. Kaufmann, D; A. Kraay and P. Zoido-Lobaton (۱۹۹۹a); **Aggregating Governance Indicators**. Policy Research Working Paper with No. ۲۱۹۵.
۱۸. **Kaufmann, D; A. Kraay and P. Zoido-Lobaton (۱۹۹۹b)**; Governance Matters. **Policy Research Working Paper with No. ۲۱۹۶**
۱۹. Kaufmann, D; A. Kraay and P. Zoido-Lobaton (۲۰۰۰). **Governance Matters: From Measurement to Action**. *Finance and Development*. Vol. ۳۷, No. ۲
۲۰. Li, S (۲۰۰۵). **Why a Poor Governance Environment Does Not Deter Foreign Direct Investment: The Case of China and Its Implications for Investment Protection**. *Business Horizons*. Vol. ۴۸, No. ۴, pp. ۲۹۷-۳۰۲
۲۱. Meidari, Ahmad (۲۰۰۳); **Good Governance and Feasibility of Implementation in Iran**, A Collection of Speeches, Teaching and Researching Institute in Planning and Development, Tehran (In Persian).
۲۲. Meidari, Ahmad & Jafar Kheirkhan (۲۰۰۴), **Good Governance: The Foundation of Development**, Parliamentary Research Center, Economic Research Center (in Persian).
۲۳. Moradi, Alireza (۲۰۰۵), **EvIEWS Application in Econometrics**, Jahad Daneshgahi Publication, Tehran, First Edition (In Persian).
۲۴. Mirzaebrahimi, Reza (۲۰۰۶); **Stiglitz's View about Doing Reforms in Public Sector**, *Economy and Society Quarterly*, No ۷ (In Persian).
۲۵. Sadeghi Alavicheh, Aliasghar (۲۰۰۴); **The Identification of Factors Effecting on Foreign Investment Absorption in Iran (From Experts and**

- Government Officials Viewpoints**), MA Thesis, Ferdowsi University of Mashhad (in Persian).
۲۶. Tanzi, V (۱۹۹۸). **Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures**. IMF Staff Papers, ۴۵(۴):۵۵۹-۹۴.
۲۷. Williamson, John (۲۰۰۴); **The Washington Consensus History and Proposals for Reform Agenda**, Translated by Afshin Khakbaz, in A. Meidary & J. Kheirkhahan (Eds.) *Good Governance: The Foundation of Development*, Parliamentary Research Center, Economic Research Center, Report No. ۱۷ (in Persian).
۲۸. World Bank (۱۹۹۷); **World Development Report: The State in a Changing World**, Translated by Institute for Trade Studies & Research, Tehran, Iran.
۲۹. World Bank (۲۰۰۲). **World Development Report: Building Institutions for Markets**, Translated by Ali Habibi, Management & Planning Origination Publication, Tehran, Iran.
۳۰. Zara Nezhad, Mansoor & Ebrahim Anvari (۲۰۰۵); **Application of Mixed Data in Econometrics**, *Economic Studies Quarterly Journal*, Vol. ۲, No. ۴, Shahid Chamran University (in Persian).

World Bank (۲۰۰۵), WDI CD

World Bank, < [http:// www.worldbank.org/wbi/governance](http://www.worldbank.org/wbi/governance)>

Received: ۱۳ / April / ۲۰۰۸

Accepted: ۱۰ / September / ۲۰۰۸